

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента **Степана БУРДИ**

на дисертацію **Тетяни ЯСНИСЬКОЇ**

на тему: **«Кримінально-правова характеристика колабораційної діяльності за кримінальним правом України»,**

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Виконана Тетяною ЯСНИСЬКОЮ дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю «081 – Право» за обраною темою характеризується безумовною актуальністю, оскільки містить наукову новизну та має теоретичне і практичне значення.

У роботі проведений аналіз об'єктів складів кримінальних правопорушень, передбачених статтею 111-1 КК України. Встановлено, що загальним об'єктом є всі суспільні відносини, які охороняються КК України і визначені у ст. 1 КК України. Щодо родового об'єкту, то ним є національна безпека. Запропоноване визначення родового об'єкту кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки під яким слід розуміти суспільні відносини щодо забезпечення національної безпеки України, запропоновано критерії визначення «стандарту освіти країни-агресора»: один чи кілька документів, який (які) видано державою-агресором (окупаційною адміністрацією) та спрямовані на організацію освітнього процесу всупереч українським стандартам (зокрема, визначених Законом України «Про освіту» та іншими нормативно-правовими актами), обґрунтовано відносити до воєнізованих формувань установи, організації де суворо виховують дітей, дотримуються ієрархічності, навчають користуватись зброєю, проводять вишколи, звернено увагу на те, що за надання приміщень, меблів, інвентаря таким мілітаристським дитячим організаціям особу слід притягувати за ч. 4 ст. 111-1 КК України, запропоновано використовувати поетапність для належної кваліфікації посадового колабораціонізму: 1) орган, у якому особа обійняла посаду; 2) назва посади та 3) функції, які фактично виконувала особа. Встановлення функцій особи є самостійним етапом та не може апріорі бути прив'язано до назви посади і тих функцій, які б виконувала особа за українським законодавством, обґрунтовано

визнавати розмежувальними ознаками колабораційної діяльності у воєнній сфері (ч. 7 ст. 111-1 КК України) та створення незаконних воєнізованих або збройних формувань (ст. 260 КК України) таких ознак сукупно: місце створення формувань, обстановка, а також мета створення. Так, участь у незаконних формуваннях, які створено на тимчасово окупованій території чи території держави-агресора, з метою ведення бойових чи інших дій у межах збройного конфлікту та в умовах окупації є підставою для кваліфікації діянь особи за ч. 7 ст. 111-1 КК України.

Свідченням вагової актуальності здійсненого дисертанткою дослідження є недостатнє опрацювання розглядуваної проблематики в сучасній українській науці кримінального права.

Актуальність дисертаційної роботи підтверджується наявністю певних правових колізій, суперечностей, неточностей, прогалин у законодавстві щодо розмежування складів кримінальних правопорушень, передбачених статтею 111-1 КК України.

Запропоновано для розмежування посадового колабораціонізму з'ясовувати 1) орган, у якому особа обійняла посаду; 2) назву посади та 3) функції, які фактично виконувала особа. Те, що особа обіймає посаду керівника не означає, що особа виконує організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції, розмежування складів колабораційної діяльності в інформаційній сфері (ч.ч. 1, 3, 6 ст. 111-1 КК України) та визначено, що їх спільними ознаками є: 1) висловлення певних поглядів; 2) антиукраїнський характер; 3) публічність (хоча ця ознака прямо зазначена тільки у ч. 1 ст. 111-1 КК України, однак вона притаманна ч. 3 і ч. 6 ст. 111-1 КК України); 4) співпраця з державою-агресором (ця ознака зазначена тільки у ч. 6 ст. 111-1 КК України), втім ст. 111-1 КК України завжди стосується співпраці з державою-агресором.

Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Усі наукові положення, висновки і рекомендації, які сформульовані у дисертації, достатньою мірою обґрунтовані та відповідають меті і завданням, об'єкту і предмету роботи.

Дисертація має на меті здійснення комплексної кримінально-правової характеристики колабораційної діяльності за кримінальним правом України, зокрема, з'ясувати стан дослідження проблем кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність; визначити соціальну зумовленість відповідальності за колабораційну діяльність; охарактеризувати об'єкти складів кримінальних правопорушень, передбачених статтею 111-1 КК України; з'ясувати ознаки об'єктивної сторони складів кримінальних правопорушень, передбачених статтею 111-1 КК України; дослідити суб'єктивні ознаки складів кримінальних правопорушень, передбачених статтею 111-1 КК України; здійснити розмежування складів кримінальних правопорушень, передбачених статтею 111-1 КК України; провести відмежування колабораційної діяльності від суміжних складів кримінальних правопорушень.

Дисертантка чітко визначила об'єкт та предмет дослідження. А саме, об'єктом дослідження є кримінально-правова охорона національної безпеки України, а предмет дослідження становить кримінально-правова характеристика колабораційної діяльності за кримінальним правом України.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, обґрунтовано також за допомогою раціонального використання широкого комплексу філософських дослідницьких підходів, загальнонаукових і спеціальних юридичних методів та методів психологічного дослідження, а також прийомів і засобів наукового пізнання досліджуваного явища. Варто наголосити, що крім методів наукового (теоретичного) дослідження дисертантка використала в роботі статистику протидії злочинності в Україні, яка здійснюється платформою CrimeDataLab за період 2013-2024 рр., матеріали судової практики, які наявні у базі Єдиного державного реєстру судових рішень; результати глибинних інтерв'ю 75 респондентів з числа експертів, журналістів, представників органів місцевого самоврядування та мешканців деокупованої території, які проведені О. Гладуновим та Н. Богданець протягом червня-липня 2023 року; результати телефонного опитування 2004 респондентів, що мешкають у всіх регіонах України, крім АР Крим, яке проводилося Київським міжнародним інститутом соціології на замовлення Громадянської мережі ОПОРА з 19 до 29 червня 2023 року; результати телефонного опитування 2000

респондентів, що проживають в усіх областях, крім тимчасово окупованих територій Криму та Донбасу, а також територій, де на момент опитування відсутній український мобільний 24 зв'язок, яке проводилося через Відділ миру та прав людини за підтримки Швейцарії з 18 до 24 жовтня 2023 року.

Високий ступінь обґрунтованості результатів дисертаційного дослідження визначається також достатньо органічним поєднанням його структури і змісту. Раціональна та узгоджена структура всіх елементів дисертації зумовлена її предметом, метою та завданнями. Структура роботи складається із вступу, трьох розділів, що охоплюють сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Усі розділи дисертації, відповідно до науково-дослідницьких завдань, розкривають важливі аспекти обраної теми і змістовно їх наповнюють. Вони органічно взаємопов'язані та мають внутрішню логіку викладу матеріалу.

Перший розділ присвячено загальним засадам дослідження проблем кримінально-правової оцінки колабораційної діяльності. У ньому систематизовано наукові погляди, визначено соціальну обумовленість кримінальної відповідальності та сформульовано основні проблеми й напрямки їх вирішення.

У другому розділі дослідження проведено аналіз об'єкта, об'єктивної та суб'єктивної сторони кримінальних правопорушень, передбачених статтею 111-1 КК України.

У третьому розділі проведено детальний аналіз розмежування складів колабораційної діяльності та кримінальних правопорушень, пов'язаних із колабораційною діяльністю, зокрема ст.ст. 111, 111-2, 260, 436, 436-1 та 436-2 КК України. Приділено увагу розмежуванню окремих частин ст. 111-1, зокрема її ч. 7, що стосується участі у незаконних збройних формуваннях на окупованих територіях, та ч. 4 – економічної співпраці з державою-агресором. Науковці та практика погоджуються, що критеріями розмежування є місце вчинення 180 діяння, його добровільність та мета, а також усвідомлення збройного конфлікту як контекстуального елемента. Також розглянуто проблеми конкуренції норм та принципу *non bis in idem* щодо застосування ст. 111-1 КК України та ст. 111 КК України. З'ясовано, що ключовим критерієм для кваліфікації дій за ст. 111-1

КК України є обстановка вчинення злочину – тимчасова окупація, що визначає соціальну небезпеку і воєнний контекст діяння. При цьому підкреслено, що дії, вчинені поза умовами окупації, мають кваліфікуватися за іншими статтями, зокрема ст. 111 КК України.

Кожен розділ дисертації містить розгорнуті висновки. Також на завершення дослідження у роботі сформульовано чіткі та ґрунтовні узагальнення, які відображають основні результати роботи.

Окрім зазначеного вище, обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, викладених у дисертації, визначається також належною джерельною базою, яка налічує 341 найменування. Теоретична основа дослідження охоплює великий обсяг наукових праць з кримінального права. При цьому, здобувачка критично використовує такі джерела, ведучи коректну полеміку з іншими науковцями. Нормативно-правовою базою дослідження стали Конституція України, кримінальне законодавство, у тому числі низка кодексів та відомчих нормативно-правових актів, а також міжнародні стандарти з досліджуваної проблематики. Особливо варто відзначити використання дисертанткою широкої емпіричної бази дослідження, що суттєво підтверджує високий ступінь обґрунтованості та достовірності одержаних наукових результатів.

Наукова новизна положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукова новизна роботи визначається тим, що в дисертації запропоновано критерії визначення «стандарту освіти країни-агресора»: 1) один чи кілька документів, який (які) видано державою-агресором (окупаційною адміністрацією) та спрямовані на організацію освітнього процесу всупереч українським стандартам (зокрема, визначених Законом України «Про освіту» та іншими нормативноправовими актами), обґрунтовано відносити до воєнізованих формувань установи, організації де суворо виховують дітей, дотримуються ієрархічності, навчають користуватись зброєю, проводять вишколи, звернено увагу на те, що за надання приміщень, меблів, інвентаря таким мілітаристським дитячим організаціям особу слід притягувати за ч. 4 ст. 111-1 КК України, запропоновано використовувати

поетапність для належної кваліфікації посадового колабораціонізму: 1) орган, у якому особа обійняла посаду; 2) назва посади та 3) функції, які фактично виконувала особа. Встановлення функцій особи є самостійним етапом та не може апріорі бути прив'язано до назви посади і тих функцій, які б виконувала особа за українським законодавством, обґрунтовано визнавати розмежувальними ознаками колабораційної діяльності у воєнній сфері (ч. 7 ст. 111-1 КК України) та створення незаконних воєнізованих або збройних формувань (ст. 260 КК України) таких ознак сукупно: місце створення формувань, обстановка, а також мета створення. Так, участь у незаконних формуваннях, які створено на тимчасово окупованій території чи території держави-агресора, з метою ведення бойових чи інших дій у межах збройного конфлікту та в умовах окупації є підставою для кваліфікації діянь особи за ч. 7 ст. 111-1 КК України.

Крім того, заслуговує уваги вдосконалення здобувачкою позиції, що саме зайняття посади керівника закладу освіти не може бути кваліфіковано за ч. 5 ст. 111-1 КК України, а факту добровільного зайняття громадянином України посади керівника закладу освіти не достатньо для кваліфікації відповідних дій за ч. 3 ст. 111-1 КК України. Адже ч. 3 ст. 111-1 КК України взагалі не передбачає зайняття якоїнебудь посади та аргументація позиції, що місцем вчинення колабораційної діяльності є повністю чи частково непідконтрольна територія України (тимчасово окупована територія, лінія зіткнення), яка нерозривно пов'язано із часом вчинення, а разом утворюють обстановку вчинення цього кримінального правопорушення – умови окупації.

Також слід відзначити те, що дисертантка у своїй роботі надала подальшого розвитку обґрунтуванню позиції, що доповнення КК України нормою про колабораційну діяльність є диференціацією кримінальної відповідальності за державну зраду з огляду на умови окупації, її тривалість, запит суспільства на справедливість. Ознакою розмежування державної зради та колабораційної діяльності є умови окупації, положення про недоцільність здійснення видового поділу об'єктів злочинів проти основ національної безпеки України, зокрема і колабораційної діяльності, теоретичне обґрунтування та практичні рекомендації з

питань розмежування колабораційної діяльності з терористичними актами, пропагандою війни.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані дисертанткою наукові положення, висновки, пропозиції і рекомендації можуть бути застосовані у правотворчій діяльності – законодавцем для удосконалення кримінального законодавства України щодо колабораційної діяльності та суміжних злочинів; у правозастосовній діяльності – слідчими, детективами, прокурорами, суддями для вирішення питань щодо кваліфікації кримінальних правопорушень, пов'язаних з колабораційною діяльністю; у науково-дослідній роботі – науковцями, науково-педагогічними працівниками під час проведення наукових досліджень щодо колабораційної діяльності; в освітньому процесі – для підготовки навчальної, методичної літератури та викладання навчальних дисциплін кримінально-правового циклу (Акт впровадження результатів дисертації в освітній процес Львівського державного університету внутрішніх справ № 41 від 17.06.2025 року).

Повнота викладу одержаних результатів. Основні положення та результати дослідження Тетяни ЯСНИСЬКОЇ відображено у десяти наукових публікаціях, із яких чотири – у наукових фахових виданнях України. Це підтверджує достатній рівень апробації результатів дисертаційного дослідження та доступність основних наукових ідей, положень і висновків дисертації широкому науковому загалу.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Дисертація містить результати власних, самостійних досліджень Тетяни ЯСНИСЬКОЇ. Використання наукових підходів, тверджень, ідей, відомостей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело (список використаних джерел становить 341 найменування). При цьому дисертантка виявляє шанобливе ставлення до наукових позицій, поглядів, та розробок інших вчених. Також здобувачкою надано достовірну інформацію про використані методики дослідження та джерела інформації.

У дисертації не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикацій, фальсифікацій та інших порушень, що свідчить про самостійний характер дисертаційного дослідження.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. В цілому проведене Тетяною ЯСНИСЬКОЮ дослідження слід оцінити позитивно, зважаючи на його актуальність, обґрунтованість і достовірність, наукову новизну, теоретичну та практичну значущість. Разом з тим, видається, що дисертаційна робота містить окремі дискусійні і суперечливі положення, які потребують додаткової аргументації авторки та можуть слугувати підґрунтям для дискутування під час захисту дисертації. Зокрема, видається за доцільне висловити такі зауваження щодо деяких положень дисертації:

1. Співвідношення державної зради та колабораціонізму.

Авторка підтримує підхід, згідно з яким колабораційна діяльність є привілейованим різновидом державної зради. Проте це твердження є дискусійним, оскільки деякі форми колабораціонізму (наприклад, ч. 1 ст. 111-1 КК України) за рівнем суспільної небезпеки та санкцією суттєво відрізняються від державної зради, що ставить під сумнів їх генетичний зв'язок як «частини і цілого».

2. Юридичний аналіз складів злочинів, передбачених статтею 111-1 КК України.

Щодо об'єкта: Авторка пропонує не виділяти видовий об'єкт для кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки. Це може бути сприйнято як спрощення теоретичної моделі, оскільки видовий об'єкт дозволяє групувати кримінальні правопорушення всередині розділу за конкретними напрямками посягань.

Щодо об'єктивної сторони:

Виключення ч. 1 ст. 111-1 КК України: Робота містить радикальну пропозицію декриміналізувати публічне заперечення агресії (ч. 1 ст. 111-1 КК України), перевівши його в розряд адміністративних проступків. Це зауваження є спірним з огляду на те, що в умовах війни інформаційна складова є частиною гібридної агресії, і послаблення відповідальності може бути розцінено як зниження рівня захисту національної безпеки.

Ознака «добровільності»: Авторка пропонує виключити згадку про «добровільність» із тексту статті 111-1 КК України, мотивуючи це тим, що

вимушеність і так регулюється загальними нормами (ст. 39, 40 КК України). Однак законодавче закріплення «добровільності» в цій статті виконує важливу розмежувальну функцію, і її видалення може призвести до надмірного розширення кола підозрюваних на практиці.

Щодо суб'єкта:

Суб'єкти в освітній сфері: Варто розрізняти суб'єктів за ч. 3 ст. 111-1 КК України: впроваджувати стандарти можуть лише уповноважені особи, тоді як здійснювати пропаганду в закладах освіти може будь-яка особа.

Технічний персонал: Потребує уточнення ч. 7 ст. 111-1 КК України, щоб уникнути надто широкого тлумачення, яке призводить до притягнення до відповідальності технічних працівників (водіїв, прибиральників), дії яких не мають ознак високої суспільної небезпеки.

Посадовий колабораціонізм: У роботі стверджується, що робота на технічних посадах (водій, комірник, сторож) не є колабораційною діяльністю. Хоча це логічно з погляду малозначності, на практиці виникає питання: де межа між «технічною функцією» та «забезпеченням функціонування окупаційної влади», якщо без таких працівників робота незаконного органу була б неможливою?

3. Розмежування колабораційної діяльності та суміжних складів кримінальних правопорушень.

Виключення ст. 111-2 КК України (пособництво державі-агресору): Робота містить радикальну, але змістовну пропозицію виключити статтю 111-2 КК України (пособництво державі-агресору), оскільки ці дії залежно від місця вчинення (в окупації чи ні) повністю охоплюються ст. 111-1 або ст. 111 КК відповідно, однак, ця пропозиція є дискусійною, оскільки це може призвести до прогалин у кримінальному праві, коли діяння не підпадає під конкретні форми колабораціонізму, але за суттю є допомогою ворогові.

Про те, висловлені зауваження стосуються дискусійних питань та аж ніяк не піддають сумніву основні наукові результати, отримані здобувачкою, і не применшують її наукових здобутків. В цілому дана робота спрямована на реалізацію принципу правової визначеності та забезпечення справедливого покарання за

співпрацю з ворогом, має виражений дискусійний характер, що є позитивною рисою для дисертаційного дослідження, оскільки стимулює наукову полеміку. Слід констатувати той факт, що Тетяна ЯСНИСЬКА в процесі написання дисертації довела свою здатність самостійно здійснювати дослідження в науці кримінального права.

Загальний висновок. Дисертація оформлена відповідно до нормативних вимог і стандартів МОН України, які передбачені для такого виду досліджень. Її текст викладено літературною мовою, науковим стилем, матеріал представлено логічно послідовно і змістовно узгоджено.

Рецензоване дисертаційне дослідження Тетяни ЯСНИСЬКОЇ «Кримінально-правова характеристика колабораційної діяльності за кримінальним правом України», яке подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», виконане на високому науково-теоретичному рівні, є самостійною, комплексною науковою працею, яка має завершений характер. У роботі не виявлено жодних порушень академічної доброчесності. Дисертація пройшла належну апробацію. Концептуальні положення, узагальнення, висновки, пропозиції та рекомендації, що виносяться на захист, сформульовані й обґрунтовані дисертанткою особисто на підставі самостійно проведених досліджень.

З огляду на викладене вище, дисертація Тетяни ЯСНИСЬКОЇ «Кримінально-правова характеристика колабораційної діяльності за кримінальним правом України» є завершеною кваліфікаційною науковою працею, яка за своєю актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю і достовірністю, рівнем теоретичної та практичної значущості отриманих результатів, а також за кількістю публікацій та за оформленням відповідає положенням Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою КМУ від 23.03.2016 року № 261 і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою КМУ від 12.01.2022 року № 44, а також вимогам до оформлення дисертації, затвердженим

наказом МОН України від 12.01.2017 року № 40.

Відтак, дисертантка Тетяна ЯСНИСЬКА заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

**доцент кафедри кримінального права та кримінології
факультету № 1 (з підготовки фахівців для органів
досудового розслідування Національної поліції України)
Львівського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент**

Степан БУРДА